

Prądnik. Prace Muz. Szafera	30	023–026	2020
-----------------------------	----	---------	------

JAKUB BARAN

Ojcowski Park Narodowy
Ojców 9, 32-045 Sułoszowa
e-mail: baran.jakub84@gmail.com

**NOWE STANOWISKO STORCZYKA MĘSKIEGO NAKRAPIANEGO
ORCHIS MASCULA SSP. *SIGNIFERA* W DOLINIE KOBYLAŃSKIEJ
(WYŻYNA KRAKOWSKO-CZĘSTOCHOWSKA, POŁUDNIOWA POLSKA)**

**New site of the early-purple orchid *Orchis mascula* ssp. *signifera*
in Kobyłańska Valley (Kraków-Częstochowa Upland, Southern Poland)**

Abstract. In 2019, a new site of early-purple orchid *Orchis mascula* (L.) L. ssp. *signifera* (Vest) Soó was discovered in Kobyłańska Valley (Kraków-Częstochowa Upland). The species was found in the central part of the valley, near the top of a limestone rock, on a patch covered by sparse pine forest. In 2020 three blooming individuals were observed.

Key words: rare species, protected species, new site, Orchidaceae, biodiversity, limestone rocks

WSTĘP

Dolina Kobyłańska, położona w południowej części Wyżyny Krakowsko-Częstochowskiej, jest jedną z kilku dolin wchodzących w skład Parku Krajobrazowego Dolinki Krakowskie (Uchwała 2011). Podłoże geologiczne stanowią tu wapienie jurajskie, których wschodnie można obserwować po obu stronach zboczy doliny. Dolina Kobyłańska, w przeciwieństwie do większości sąsiednich dolin nie jest objęta ochroną rezerwatową ani ochroną w sieci obszarów Natura 2000. Pomimo tego jest miejscem występowania wielu interesujących roślin, rzadkich w skali Wyżyny Krakowsko-Częstochowskiej jak również Polski jak np. brzozy ojcowskiej *Betula xoycoviensis* czy ostnicy piórkowatej *Stipa pennata* (Staszkiwicz 2014; Baran, Nobis 2019). Ze względu na udostępnienie większości wschodnich skalnych dla wspinaczy, wiele spośród znajdujących się tam masywów skalnych nie zarosło lub w ostatnich latach zostało odsłoniętych z drzew i krzewów, dzięki temu szanse na utrzymanie i rozwój mają tu gatunki siedlisk otwartych, np. kserotermiczne.

W roku 2019 w środkowej części Doliny Kobyłańskiej odnaleziono zostało nowe stanowisko storczyka męskiego nakrapianego *Orchis mascula* ssp. *signifera*.

Storczyk męski jest gatunkiem należącym do rodziny storczykowatych (Orchidaceae). Występuje w całej Europie, południowo-zachodniej Azji oraz północnej Afryce. W ostatnich latach zauważono spadek jego liczebności (Jacquelyn i in. 2009). W Polsce rośnie zarówno w górach jak i na niżu, lecz w środkowej i północnej części kraju jest rzadki lub pojawia się sporadycznie (Zajac, Zajac 2001). W obrębie gatunku *Orchis mascula* w naszym kraju występują dwa podgatunki: storczyk męski typowy *O. mascula* ssp. *mascula* oraz storczyk męski nakrapiany *O. mascula* ssp. *signifera* (Vest) Soó (Szlachetko 2001; Bąk i in. 2014). Obydwa różnią się budową kwiatów oraz zabarwieniem liści – u storczyka męskiego nakrapianego boczne płatki zewnętrznego okółka są ustawione horyzontalnie i wysunięte do przodu, natomiast u storczyka męskiego typowego są wzniesione do góry i wykręcone na zewnątrz płatków bocznych (Delforge 2006 za: Bąk i in. 2014). Różnice dotyczą również zabarwienia liści, w przypadku storczyka męskiego nakrapianego w nasadowej części liście są najczęściej pokryte drobnymi, czerwonymi lub fioletowymi kreszczkami, natomiast u typowego liście mogą mieć duże, czarne lub brunatno-czerwone, okrągłe plamy (Buttler 2000 za: Bąk i in. 2014). Podgatunek typowy w ostatnich latach został ponownie odnaleziony na historycznych stanowiskach na Pomorzu Zachodnim (Bąk i in. 2014).

Na Wyżynie Krakowsko-Częstochowskiej storczyk męski nakrapiany był notowany kilkunastokrotnie (Urbisz 2004), po raz pierwszy w połowie XIX w. (Berdau 1859). W sąsiedztwie Doliny Kobylańskiej notowano go w Dolinie Będkowskiej i w Dolinie Kluczwoły, gdzie prawdopodobnie wyginał (Kosiński 1992; Towpasz 1996). W ostatnich latach odkryto nowe stanowisko tego gatunku w Ojcowskim Parku Narodowym, gdzie uznawany był za wymarły (Baran, Głowacki 2015).

Storczyk ten objęty jest ścisłą ochroną gatunkową – wymaga ochrony czynnej (Rozporządzenie 2014), umieszczony został również w polskiej czerwonej liście paprotników i roślin kwiatowych w obrębie kategorii NT (bliski zagrożenia), ma również status taksonu najmniejszej uwagi w kategorii zagrożenia w Europie (Każmierczakowa i in. 2016).

NOWE STANOWISKO

W dniu 18 maja 2019 r. w środkowej części Doliny Kobylańskiej przy skale Okręt, znaleziono nowe stanowisko storczyka męskiego, liczące wówczas jeden kwitnący okaz (ryc. 1). W roku 2020 występowały tu trzy osobniki kwitnące, które następnie zawiązały owoce. Stanowisko położone jest w przyszczytowej części skały na stromym zboczu o wystawie W i nachyleniu około 50°, okazy storczyka rosną na powierzchni kilku metrów kwadratowych.

Omawiany storczyk rośnie w rzadkim lesie sosnowym, gdzie drzewa mają niewielkie rozmiary, gleba jest płytka, w sąsiedztwie jego stanowiska występują odsłonięte skały wapienne. Poniżej lasu sosnowego występuje niezarośnięty fragment murawy kserotermicznej. Charakter płatu oddaje zdjęcie fitosocjologiczne zamieszczone poniżej:

Data: 25 lipca 2020 r.,
Powierzchnia zdjęcia: 25 m²,
wysokość n.p.m.: 350 m,
Ekspozycja: W,
Nachylenie 50°,
GPS: 50,157788 N, 19,762977 E,

pokrycie warstw: A – 50%, B – 10%, C – 80%, D – 40%.

Warstwa A3: *Pinus sylvestris* 4,

Warstwa B: *Frangula alnus* 1, *Pyrus communis* 1, *Rhamnus cathartica* 1, *Quercus petraea* +, *Rosa* sp. +, *Ligustrum vulgare* +,

Warstwa C: *Brachypodium pinnatum* 4, *Anthericum ramosum* 2, *Polygonatum odoratum* 1, *Euphorbia cyparissias* 1, *Solidago virgaurea* 1, *Vinetoxicum hirundinaria* 1, *Libanotis pyrenaica* 1, *Melica nutans* 1, *Fraxinus excelsior* +, ***Orchis mascula* ssp. *signifera*** +, *Carex digitata* +, *Galium boreale* +, *Galium album* +, *Pimpinella saxifraga* +, *Vicia* sp. +, *Origanum vulgare* +, *Melica transsilvanica* +, *Jovibarba sobolifera* +, *Festuca pallens* +, *Sanguisorba minor* +, *Cruciata glabra* +, *Campanula rapunculoides* +, *Leucanthemum vulgare* +, *Hepatica nobilis* +, *Sorbus aucuparia* +, *Juniperus communis* +, *Inula hirta* +, *Genista tinctoria* +, *Thymus* sp. +, *Carpinus betulus* +, *Rosa* sp. +, *Plantago media* +, *Epipactis* sp. +, *Fragaria viridis* +, *Acer pseudoplatanus* +, *Cerasus avium* +.

Obecnie stanowisko nie wydaje się być zagrożone, lecz powinno być poddane obserwacjom w przyszłych latach, w celu weryfikacji rzeczywistej liczby osobników w populacji obserwowanego storczyka oraz kierunku jej rozwoju bądź zaniku. Kilkuletnie obserwacje storczyka męskiego w Ojcowskim Parku Narodowym wskazują, że populacja w różnych latach ma różną intensywność kwitnienia, tj. w roku 2014 kwitły 4 osobniki, a w następnych latach odpowiednio: 18, 4, 13, 8, 2, w roku 2020 na stanowisku kwiaty miały 23 osobniki (obserwacje autora). W przypadku podjęcia prac odsłaniających masyw skalny, w celu udostępnienia go do wspinaczki, nie należy składować wyciętej biomasy drzew i krzewów na stanowisku storczyka męskiego. Ostatnio wycięto drzewa i krzewy z sąsiedniego masywu, Dwoistej Turni i część biomasy została złożona w przyległym do niego lesie, w warunkach siedliskowych podobnych do tych, w jakich rośnie storczyk męski. W przyszłości gatunek ten może wymagać przeprowadzenia zabiegów ochrony czynnej. Nie powinno się jednak wówczas wycinać wszystkich drzew na jego stanowisku. W sąsiedztwie płatu ze storczykiem znajduje się niezarośnięty fragment dobrze wykształconej murawy kserotermicznej, lecz nie rośnie tam żaden osobnik storczyka. Podobna sytuacja występuje również w Ojcowskim Parku Narodowym. Zatem wydaje się, że optymalnym siedliskiem storczyka męskiego w warunkach jurajskich są prześwietlone lasy, nie zaś tereny otwarte.

Ryc. 1. Kwitnący okaz storczyka męskiego nakrapianego *Orchis mascula* subsp. *signifera* w Dolinie Kobylańskiej. Fot. J. Baran, 18.05.2019 r.

Fig. 1. Blooming early-purple orchid *Orchis mascula* ssp. *signifera* in Kobylańska Valley. Photo by J. Baran, 18 May, 2019

PIŚMIENICTWO

Baran, J., Głowacki, P. 2015. *Storczyk męski* *Orchis mascula* subsp. *signifera* w Ojcowskim Parku Narodowym. „Chrońmy Przyrodę Ojczystą”, 71 (4): 309–312.

Baran J., Nobis M. 2019. Nowe stanowisko ostnicy piórkowatej *Stipa pennata* (Poaceae) w Dolinie Kobylańskiej (Wyżyna Krakowsko-Częstochowska, południowa Polska). „Chrońmy Przyrodę Ojczystą”, 75 (3): 222–227.

Bąk M., Kapustyński T., Andrzejewski K., Wilhelm, M., Gondziuk E., Mazurek W. 2014. *Orchis mascula* subsp. *mascula* (Orchidaceae) odnaleziony po 85 latach na historycznych stanowiskach na Pomorzu Zachodnim. „Fragmenta Floristica et Geobotanica Polonica”, 21 (2): 323–333.

Berdau F. 1859. *Flora okolic Krakowa*. UJ. Kraków

Jacquemyn H., Brys R., Honnay O., Hutchings M. 2009. *Biological Flora of the British Isles: Orchis mascula* (L.) L. „Journal of Ecology”, 97: 360–377.

Kaźmierczakowa R., Błoch-Orłowska J., Celka Z., Cwener A., Dajdok Z., Michalska-Hejduk D., Pawlikowski P., Szczeńsiak E., Ziarnek K. 2016. *Polska czerwona lista paprotników i roślin kwiatowych*. Instytut Ochrony Przyrody Polskiej Akademii Nauk. Kraków, s. 33.

Kosiński M. 1992. *Flora naczyniowa skał, muraw i zarośli kserotermicznych Doliny Będkowskiej*. „Prądnik. Prace Muz. Szafera”, 5: 109–148.

Rozporządzenie 2014. *Rozporządzenie Ministra Środowiska w sprawie ochrony gatunkowej roślin z dnia 9 października 2014 roku*. Dz.U. 2014, poz. 1409.

Staszkiwicz J. 2014. *Betula × oycoviensis* Bess. *Brzoza ojcowska*. [W:] *Polska Czerwona Księga Roślin*, red. R. Kaźmierczakowa, K. Zarzycki, Z. Mirek. Instytut Ochrony Przyrody Polskiej Akademii Nauk. Kraków, s. 89–90.

Szlachetko D. L. 2001. *Flora Polski. Storczyki*. Multico Oficyna Wydawnicza. Warszawa, s. 168.

Towpasz, K. 1996. *Flora roślin naczyniowych Doliny Kluczwody*. „Fragmenta Floristica et Geobotanica”. Series: Polonica, (03), 141–187.

Uchwała 2011. *Uchwała nr XV/247/11 Sejmiku Województwa Małopolskiego z dnia 28 listopada 2011 r. w sprawie Parku Krajobrazowego Dolinki Krakowskie*

Urbisz A. 2004. *Konspekt flory roślin naczyniowych Wyżyny Krakowsko-Częstochowskiej*. Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego. Katowice, s. 218.

Zajac A., Zajac M. (red.) 2001. *Atlas rozmieszczenia roślin naczyniowych w Polsce*. Nakładem Pracowni Chorologii Komputerowej Instytutu Botaniki UJ. Kraków

SUMMARY

The early-purple orchid (*Orchis mascula* ssp. *signifera*) (Orchidaceae) is a rare species in Poland. The species is strictly protected and is included on the “red list” of plants in Poland. It has been noted in a dozen places in the Kraków-Częstochowa Upland, though at some of them it is already considered extinct. In 2019, a new site was discovered in the central part of Kobylańska Valley, near the top of a limestone rock. In 2020 three blooming individuals were counted. The site is located in sparse pine forest. There is currently no direct threat to this population, but the site should be monitored. In case the forest density increases, thus creating shade, active protection measures should be considered.